

OZNAČAVANJE O ZAŠTITI ŽIVOTNE SREDINE – ANALIZA OZNAKA TIPA I PREMA SRPS ISO 14024:2003*

ENVIRONMENTAL LABELING - ANALYSIS OF TYPE I ECO-LABELS ACCORDING TO SRPS ISO 14024:2003

Branislava Crnobrnja, mr Igor Budak, Milana Ilić, dr Janko Hodolič¹⁾, dr Borut Kosec²⁾,

Rezime: Označavanje o zaštiti životne sredine je tema aktuelna u globalnim okvirima već više od 20 godina. Zahvaljujući razvoju nacionalnog programa za označavanje o zaštiti životne sredine Republike Srbije ova tema postaje vrlo zanimljiva i u našoj zemlji. U ovom radu učinjen je pokušaj da se da pregled nacionalnih i regionalnih programa označavanja o zaštiti životne sredine, kao i uloga svetske asocijacije u razvoju eko-označavanja. Rad se bazira na osnovnim principima standarda SRPS ISO 14024:2003, uz prikaz stanja iz ove oblasti u Republici Srbiji.

Gljučne reči: Označavanje o zaštiti životne sredine, Eko-znak, Tip I, ISO 14024

Abstract: Environmental labeling is the issue in the current global framework for more than 20 years. Thanks to the development of a national environmental labeling program of Republic of Serbia this issue becomes very interesting in our country. In this paper, an attempt has been made to give review of national and regional environmental labeling programs, as well as the role of the world's associations in the development of the eco-labeling. The paper is based on the basic principles of SRPS ISO 14024:2003 standard, with representation of situation in this area in the Republic of Serbia.

Key words: Environmental labeling, Eco-label, Type I, ISO 14024

1. UVOD

Označavanje o zaštiti životne sredine je volonterski način izrade sertifikata i označavanja u oblasti zaštite životne sredine koji se praktikuje u celom svetu. Kao osnovni razlozi za uvođenje eko-oznake, mogu se izdvojiti sledeći[1]:

- Promovisanje razvoja, proizvodnje, reklamiranja i korišćenja proizvoda koji u što je moguće manjoj meri ugrožavaju životnu sredinu.
- Stimulisanje proizvodnje pri kojoj se maksimalno štede prirodni resursi uz korišćenje materijala podložnih reciklaži.
- Pružanje kupcima potpune i pouzdane informacije o uticaju određenog proizvoda / usluge na životnu sredinu.

Kao odgovor na pojavu velikog broja oznaka i deklaracija u oblasti zaštite životne sredine, ISO je u okviru standarda ISO 14020 identifikovala i definisala tri tipa dobrovoljnih oznaka[2]:

Tip I - dobrovoljni, višekriterijumski program obeležavanja od strane treće strane koji dodeljuje licencu kojom se odobrava korišćenje oznaka o zaštiti životne sredine na proizvodima koji pokazuju prednosti sa stanovišta zaštite životne sredine, i sa posebnom kategorijom proizvoda koji se baziraju na uvažavanju životnog ciklusa.

Tip II - samodeklarisanje tvrdnjama o zaštiti životne sredine - odnosi se na oznake i deklaracije koji se zasnivaju na proizvođačevoj samodeklarisujućoj tvrdnji o eko karakteristikama proizvoda.

Tip III - volonterski programi koji daju kvantitativne podatke proizvoda o zaštiti životne sredine, na osnovu prethodno postavljenih kategorija parametara određenih od strane kompetentne treće strane i zasnovanih na ocenjivanju životnog ciklusa, i verifikovane od strane te ili neke druge kompetentne strane.

“Označavanje o zaštiti životne sredine” i “oznaka o zaštiti životne sredine” su termini

1) MSc. Branislava Crnobrnja, brankacr@uns.ac.rs, mr Igor Budak, budaki@uns.ac.rs, MSc. Milana Ilić, milanai@uns.ac.rs, prof. dr Janko Hodolić, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, hodolic@uns.ac.rs.

2) Prof. dr Borut Kosec, Univerza v Ljubljani, Naravoslovnotehniška fakulteta, Ljubljana, Slovenia, borut.kosec@ntf.uni-lj.si

*) U radu je prezentovan deo rezultata ostvarenih u okviru realizacije projekata: Tempus JEP_41156_2006, TIMEA "Training of Institutions in Modern Environmental Approaches and Technologies" i CEEPUS II CII-RO-0013 "Teaching and Research of Environment-oriented Technologies in Manufacturing".

usvojeni od strane *Instituta za standardizaciju Srbije* i kao takvi su prisutni u svim SRPS ISO standardima iz grupe 14000 koji regulišu ovu oblast (14020, 14021, 14024, 14025). Međutim, činjenica je da se u svetu i kod nas često i u zvaničnim dokumentima (zakonima, pravilnicima itd.) primenjuju termini “ekološko označavanje”, “ekološka oznaka”, “ekološki znak”, odnosno skraćeno “eko-označavanje”, “eko-oznaka”, “eko-znak”. U tom smislu su i ovom radu, na mestima gde bi primena standardizovanih termina značajno uticala na promenu smisla originalnih naziva analiziranih programa za označavanje i oznaka o zaštiti životne sredine, korišćeni ne-standardizovani termini.

U nastavku ovog rada je data detaljnija analiza programa za eko-označavanje koji spadaju u Tip I.

2. EKO-OZNAČAVANJE TIPA I

Standard ISO 14024 definiše **Tip I** oznaka o zaštiti životne sredine i objavljen je 1999. godine. Ovaj međunarodni standard pripremio je Tehnički komitet ISO/TC 207, Upravljanje zaštitom životne sredine, Potkomitet SC 3, Označavanje o zaštiti životne sredine. se odnosi na programe označavanja o zaštiti životne sredine u kojima se oznaka vezana za zaštitu životne sredine dodeljuje onim proizvodima koji zadovoljavaju skup prethodno određenih uslova. Na taj način oznaka identifikuje proizvode koji su određeni kao povoljni za životnu sredinu u okviru određene kategorije proizvoda zbog čega se, često, ovaj tip oznake naziva “*žig odobravanja*”. Tip I oznaka se daje samo proizvodima koji su u svojoj kategoriji svrstani u rasponu od 15 – 20 % ekološki najprihvatljivijih. Ona ukazuje da je proizvod ekološki gledano prihvatljiviji od proizvoda iste kategorije, a svrha je, naravno, podsticanje kupovine proizvoda koji su ekološki prihvatljiviji.

Programi označavanja o zaštiti životne sredine tipa I su dobrovoljni, mogu ih sprovesti javne ili privatne agencije i mogu biti nacionalni, regionalni ili međunarodni.

Cilj programa označavanja o zaštiti životne sredine tipa I jeste doprinošenje smanjivanju štetnih uticaja na životnu sredinu upotrebom proizvoda za koje se tvrdi da su pogodniji za životnu sredinu.

Program eko-označavanja prema tipu I obuhvata šest osnovnih koraka:

- 1) konsultacije zainteresovanih strana;
- 2) izbor kategorija proizvoda;
- 3) stvaranje, preispitivanje i izmene kriterijuma za proizvod koji se odnose na zaštitu životne sredine;
- 4) identifikaciju karakteristika funkcija proizvoda;

5) razvijanje i usvajanje odgovarajućih kriterijuma, standarda i vodilje;

6) sertifikovanje i licenciranje.

Opšti karakter simbola koji se primenjuju kod ovog tipa eko-oznaka jeste da treba da asociraju na zaštitu životne sredine, uz kombinaciju sa simbolima koji su karakteristični za neku državu / regiju. Dakle da ujedno prikazuje ono po čemu je država/regija prepoznatljiva (često ono što je karakteristično je ptica, cvet, list,...) i da pokazuje brigu za životnu sredinu (npr. zelena ili plava boja,...).

3. PREGLED POSTOJEĆIH PROGRAMA ZA OZNAČAVANJE O ZAŠTITI ŽIVOTNE SREDINE TIPA I

U okviru ovog poglavlja dat je pregled, najpre nacionalnih programa za označavanje o zaštiti životne sredine. Nakon toga predstavljen je program za eko-označavanje Evropske unije, koji ima regionalno-međunarodni karakter. Poglavlje završava predstavljanjem *Global Ecolabelling Network-a (GEN)* – koji predstavlja svetsku asocijaciju programa za eko-označavanje.

3.1 Nacionalni programi za označavanje o zaštiti životne sredine tipa I

Programi za označavanje o zaštiti životne sredine tipa I su počeli da se razvijaju najpre na nacionalnim nivoima, pri čemu je država (odnosno njene institucije) uglavnom bila glavni inicijator i organizator razvoja i primene ove vrste programa. Zatim su se na bazi njih počeli razvijati regionalni sistemi eko-označavanja, prevashodno u cilju olakšavanja snalaženja potrošačima pri kupovini i odabiru usluga, kao i radi pokrivanja većeg tržišta.

U tabeli 3.1 je dat hronološki pregled pojavljivanja programa za označavanje o zaštiti životne sredine.

3.2 Regionalni programi za označavanje o zaštiti životne sredine tipa I

3.2.1 Nordijski program za označavanje o zaštiti životne sredine “Nordic Swan Label”

Veće ministara Danske, Finske, Islanda, Norveške i Švedske je u novembru 1989. godine donelo odluku o uvođenju zajedničkog programa za ekološko vrednovanje i označavanje pod nazivom “Nordic Swan Label” (eng. Oznaka nordijskog labuda). Primena ovog programa je u nadležnosti “Skandinavskog Borda za Eko-označavanja” (eng. „*Nordic Ecolabelling Board*“). Program danas pokriva šezdeset devet grupa proizvoda. Eko-oznaka je validna tri godine, nakon čega je potrebno revidiranje kriterijuma.

<i>Oznaka</i>	<i>Naziv programa</i>	<i>Zemlja</i>	<i>Godina početka programa</i>
	Blue Angel	Nemačka	1977.
	TCO Development	Švedska	1980.
	Environmental Choice program	Kanada	1988.
	BRA MILJOVAL	Švedska	1988.
	White Swan	Skandinavske Zemlje	1989.
	Eco Mark	Japan	1989.
	Green Seal Good Environmental	USA	1989.
	Choice	Australija	1989.
	Environmental Choice	Novi Zeland	1989.
	NF Environnement	Francuska	1991.
	Milieukeur	Holandija	1991.
	Eco Mark	Indija	1991.
	Eco Mark	Južna Koreja	1992.
	Green Mark Program	Tajvan	1992.
	Green Label	Singapur	1992.
	Medio Ambiente	Španija	1993.
	El Distintiu	Katalonija	1993.
	Umweltzeichen	Austrija	1993.
	Priatelj Okoliša	Hrvatska	1993.
	Environmental Friendly Product	Republika Češka	1994.

Oznaka	Naziv programa	Zemlja	Godina početka programa
	Kornyezetbarat Termek	Mađarska	1994.
	Green Label Program	Izrael	1994.
	Green Label Thailand	Tajland	1994.
	Water Lily	Litvanija	1996.
	Ekološki Podesan Proizvod	Slovačka	1998.
	Ekologiczny	Poljska	2000.
	Green Label	Hong Kong	2000.
	Eco Label		
	Environment 2000	Zimbabve	2000.
	Vitality Leaf	Rusija	2001.
	The Program for Development of Ecological Marking in Ukraine	Ukrajina	2002.
	Green Choice Philippines	Filipini	2002.
	Qualidade Ambiental	Brazil	2003.
	Ecolabel Indonezia	Indonezija	2006.
	Eko Oznaka	Federacija BIH	2009.

Tabela 3.1: Hronološki pregled programa za označavanje o zaštiti životne sredine tipa I

Slika 3.1: Oznaka nordijskog programa „Nordic Swan Label”

3.2.2 Program za označavanje o zaštiti životne sredine Evropske unije “EU eco-label”

Program za eko-označavanje EU je dogovoren od strane ministara za zaštitu životne sredine u decembru 1991. god., definisana dokumentom Council Regulation No. 880/92 u martu 1992.

god., a postaje pravosnažan u oktobru 1992. godine.

U septembru 2000. god. na osnovu dokumenta **Council Regulation No. 1980/2000**, procedura je revidirana što je 21. septembra 2000. god. i objavljeno u Službenom listu EU (Official Journal), a odluka postaje pravosnažna 24. septembra iste godine.

Slika 3.2: Eko-oznaka Evropske Unije

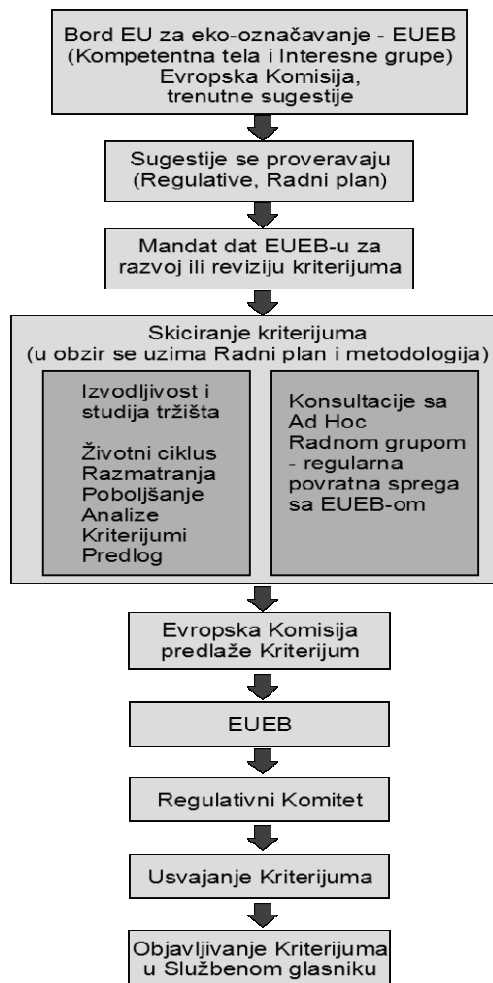
Grupe proizvoda su razvijene kao rezultat sugestija dobijenih od svih zainteresovanih strana, među koje spadaju:

- Nacionalna kompetentna tela;
- Ekološke grupe (pokreti);
- Udruženja potrošača;
- Trgovački sindikati i prodavci.

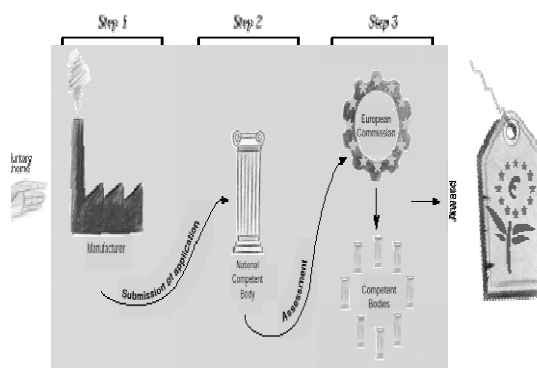
Evropska Komisija je odgovorna za uspostavljanje i reviziju kriterijuma za svaku grupu proizvoda tako što daje mandat *Bordu sačinjenom od Kompetentnih tela i Konsultantskog foruma* (slika 3.3) u koji ulaze sve relevantne zainteresovane strane – ne-vladine organizacije kao što je Evropski biro za zaštitu životne sredine, trgovačke asocijacije i udruženja potrošača itd.

Svaka država članica EU ima svoje *Kompetentno telo* za administriranje procedure na nacionalnom nivou. Kompetentna tela moraju biti nezavisna i neutralna i ona primaju prijave za dobijanje EU eko-oznake i odlučuju da li proizvodi zadovoljavaju niz kriterijuma ili ne.

Proizvođači čiji proizvodi zadovoljavaju ove kriterijume treba da traže od Kompetentnog tela prijavni paket, koji sadrži jasna korak-po-korak (*step-by-step*) uputstva za dobijanje eko-oznake EU. Popunjena aplikacija se predaje Nacionalnom kompetentnom telu koje je analizira i prosleđuje sa svojim mišljenjem i preporukom Evropskoj komisiji, odnosno Bordu kompetentnih tela koje donosi konačnu odluku (većinom) glasova. Opisana procedura donošenja odluke o dobijanju EU eko-oznake je grafički prikazana na slici 3.4.

Slika 3.3: Grafički prikaz procedure ustanovljavanja kriterijuma

Slika 3.4: Procedura donošenja odluke o dobijanju eko-oznake

3.3 “Global Ecolabelling Network“

“Global Ecolabelling Network“ (GEN) je neprofitabilna asocijacija, osnovana 1994. godine sa ciljem poboljšanja i razvoja eko-označavanja proizvoda i usluga širom sveta. Eko-oznaka Evropske Unije je član GEN-a [6].

Slika 3.5: Logo GEN-a

Zadatak GEN-a je da [6]:

- služi njenim članovima i drugim interesentima
- podstrekuje saradnju,
- olakšava pristup informacijama,
- učestvuje u određenim međunarodnim organizacijama i
- da podrži ponudu i potražnju roba i usluga koje su više pouzdane po životnu sredinu.

4. OZNAČAVANJE O ZAŠTITI ŽIVOTNE SREDINE U R. SRBIJI

Prvi napori u ovoj oblasti u našoj zemlji su učinjeni donošenjem Zakona o sistemu zaštite životne sredine Vlade Republike Srbije, u kojem je članovima 53. i 54. predviđeno utvrđivanje, odnosno dodela i oduzimanje "Ekološkog znaka".

Znak se utvrđuje za proizvode namenjene opštoj potrošnji, procese i usluge, izuzev proizvoda za ishranu, pića i farmaceutskih proizvoda, a dodelu prava na korišćenje znaka donosi Ministarstvo Zaštite Životne Sredine.

U martu ove godine je predstavljen i službeno objavljen „Pravilnik o bližim uslovima i postupku za dobijanje prava na korišćenje ekološkog znaka, elementima, izgledu i načinu upotrebe ekološkog znaka za proizvode, procese i usluge“ [8], čime su ispunjeni preduslovi za početak primene.

Slika 4.1: Dve verzije ekološkog znaka R. Srbije

5. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Predstavljeni pregled, koji ukazuje da je broj zemalja sa uvedenim nacionalnim programima za označavanje o zaštiti životne sredine tipa I sve veći, sugeriše da aktuelnost ovog neformalnog alata za upravljanje zaštitom životne sredine - raste. Takođe, u radu je, kroz prikaz dva regionalna programa za označavanje o zaštiti životne sredine, a posebno programa za eko-

označavanje Evropske unije, jasno ukazano na prednosti ovakvih programa, pre svega u pogledu globalizacije tržišta.

U okviru pregleda je naglašeno da pojedine države članice Evropske unije (Velika Britanija, Italija, Slovenija itd.) nisu razvijale svoje programe već su se opredelile za primenu programa EU kao svog nacionalnog. Ova činjenica je interesantna sa aspekta R. Srbije, koja je prošle godine ustanovila svoj nacionalni program za označavanje o zaštiti životne sredine. Iako je to, na prvi pogled, u konfliktu sa prilazom prethodno navedenih država, činjenica da je „Pravilnik o bližim uslovima i postupku za dobijanje prava na korišćenje ekološkog znaka, elementima, izgledu i načinu upotrebe ekološkog znaka za proizvode, procese i usluge“ izrađen uz veliki respekt kriterijuma za kategorisanje i evaluaciju proizvoda iz programa EU, govori da je R. Srbija izabrala sličan pristup. Ovakav pristup će obezbediti ne samo usaglašenost u budućnosti sa programom EU, već i kvalitet i kredibilnost našeg programa, u smislu olakšanog pristupa domaćih proizvoda tržištu EU.

LITERATURA

- [1] I. Budak, B. Kosec: Environmental labelling of products and services, Teaching material, Tempus project JEP_41156 (2006) - TIMEA, 2009.
- [2] M. Ilić, I. Budak, B. Crnobrnja, J. Hodolič: Analysis of self-declared environmental labels, Journal of Materials and Geoenvironment- RMZ, Vol. 56, No. 1, pp. 74-87, Ljubljana, Slovenia, 2009.
- [3] J. Hodolič, M. Badida, M. Majernik, D. Šebo: Mašinstvo u inženjerstvu zaštite životne sredine, Univerzitet u Novom Sadu, Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad, 2003.
- [4] B. Kosec, M. Sokovic, L. Kosec, M. Bizjak, Z. Kampus: Case of introduction of new ecologically safe material, Journal of Achievements in Materials and Manufacturing Engineering, 2006, vol. 17, no. 1/2, pp. 85-88.
- [5] M. van Amstel, P. Driessen, P. Glasbergen: Eco-labeling and information asymmetry: a comparison of five eco-labels in the Netherlands, Journal of Cleaner Production 16 (2008) pp. 263-276
- [6] ISO 14024: Environmental labels and declarations -- Type I environmental labeling - - Principles and procedures, 1999.
- [7] Hodolič J., Budak I.: Prilazi označavanju proizvoda sa aspekta zaštite životne sredine, Festival kvaliteta 2004., str. IV-35 do IV-42, JUSK - Jugoslovensko udruženje za standardizaciju i kvalitet, Kragujevac, 2004.
- [8] -----: Službeni glasnik R. Srbije, br. 3/2009